

Polovian, A. V. "Otsenka razmera tenevoy ekonomiki promyshlennogo regiona" [Estimating the size of the shadow economy of the industrial region]. *Ekonomika promyshlennosti*, no. 1 (69) (2015): 53-64.

"Paying taxes 2016" World Bank and Pricewaterhouse Coopers. <http://www.pwc.com/payingtaxes>; <http://www.doingbusiness.org/data/exploretopics/paying-taxes>

Schneider, F. *The Shadow Economy in Europe, 2013*: Johannes Kepler Universitat Linz, 2014.

Schwab, K. "The Global Competitiveness Report 2015-2016" World Economic Forum. http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf

"Tendentsii tenevoy ekonomiki v Ukraini v I kvartale 2015" [Trends of the shadow economy in Ukraine in I quarter 2015]. <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=c37ad522-9eb5-4cfe-bdc7-51504caa6fab&title=TendentsiiTinovoiEkonomikiVUkrainiUIKvartali2015-Roku>

www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=c37ad522-9eb5-4cfe-bdc7-51504caa6fab&title=TendentsiiTinovoiEkonomikiVUkrainiUIKvartali2015-Roku

"Transparency International the Global Coalition against Corruption". <http://www.transparency.org>

"Uroven tenevoy ekonomiki v Ukraine vyshe otsenki MERT na 10-20% – fond Bleyzera" [The level of the shadow economy in Ukraine, the ministry estimates above 10-20% – Fund blazer]. RBK-Ukraina. <http://www.rbc.ua/rus/news/uroven-tenevoy-ekonomiki-ukraine-vyshe-otsenki-1439834532.html>

Zaika, A. "Borba s tenevoy ekonomikoy mozhet vylitsia v sotsialnyy krizis" [The fight against the shadow economy could lead to a social crisis]. http://institute.gorshenin.ua/news/1100_borba_s_tenevoy_ekonomikoy_mozhet.html

УДК 338.2

ВПЛИВ БАЛДЖУ МОЛОДІ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ КРАЇНИ

© 2015 ЧЕРЕДНИЧЕНКО В. В.

УДК 338.2

Чердниченко В. В. Вплив балджу молоді на економічну безпеку країни

У статті розглянуто балдж молоді з теоретичної та практичної точок зору. Візуально балдж можна побачити на піраміді населення як опуклість серед людей віком 15–29 років. Балдж молоді властивий для країн, що розвиваються. Це пов'язано з демографічним процесом, коли спочатку знижується смертність при незмінному показнику народжуваності, а потім різко скорочується народжуваність. Балдж молоді є конфліктогенним фактором і досліджується як загроза національній та економічній безпеці. Автором проаналізовано точки зору різних науковців щодо причин і потенційних наслідків скупчення молоді в певному регіоні. Революції, тероризм, екстремізм – це прямі загрози національній безпеці країни. На думку автора, загрозу балджу молоді можна попередити рядом соціальних, економічних і політичних заходів. До найголовніших з них належать: створення нових робочих місць, гідна заробітна плата, підтримка державою молодих сімей, вільний доступ до влади молодих фахівців. Економічний розвиток суспільства повинен відбуватися еволюційним, а не революційним шляхом.

Ключові слова: балдж молоді, піраміда населення, мальтузіанська пастка, модернізаційна пастка, національна безпека, економічна безпека, загрози.

Рис.: 2. Табл.: 1. Бібл.: 8.

Чердниченко Вікторія Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та економічної безпеки, Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького (бульв. Шевченка, 81, Черкаси, 18031, Україна)

E-mail: ingle@mail.ru

УДК 338.2

UDC 338.2

Чердниченко В. В. Влияние балджа молодежи на экономическую безопасность страны

В статье рассмотрены балдж молодежи с теоретической и практической точек зрения. Визуально балдж можно увидеть на пирамиде населения как выпуклость среди людей в возрасте 15–29 лет. Балдж молодежи свойственен для развивающихся стран. Это связано с демографическим процессом, когда сначала снижается смертность при неизменном показателе рождаемости, а затем резко сокращается рождаемость. Балдж молодежи является конфликтогенным фактором и исследуется как угроза национальной и экономической безопасности. Автором проанализированы точки зрения разных ученых о причинах и возможных последствиях скопления молодежи в определенном регионе. Революции, терроризм, экстремизм – это прямые угрозы национальной безопасности страны. По мнению автора, угрозу балджа молодежи можно предупредить рядом социальных, экономических и политических мероприятий. К самым главным из них относятся: создание новых рабочих мест, достойная заработная плата, поддержка государством молодых семей, свободный доступ к власти молодых специалистов. Экономическое развитие общества должно происходить эволюционным, а не революционным путем.

Ключевые слова: балдж молодежи, пирамида населения, мальтузианская ловушка, модернизационная ловушка, национальная безопасность, экономическая безопасность, угрозы.

Рис.: 2. Табл.: 1. Библ.: 8.

Чердниченко Вікторія Владимировна – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та економічної безпеки, Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького (бульв. Шевченка, 81, Черкаси, 18031, Україна)

E-mail: ingle@mail.ru

Cherednychenko V. V. Influence of Youth Bulge on the Economic Security of Country

The article examines youth bulge from both theoretical and practical points of view. Visually the bulge can be displayed on the population pyramid as a convexity related to the people aged 15-29 years. Youth bulge is peculiar to developing countries. This is associated with the demographic process when firstly mortality decreases, while fertility rate remains unchanged, and then fertility reduces sharply. Youth bulge is the conflictogenic factor and is being examined as a threat to national and economic security. The author has analyzed views of various scientists about the causes and possible consequences of the accumulation of youth in a particular region. Revolutions, terrorism, extremism constitute threat to the national security of country. According to the author, the threat of youth bulge can be prevented by a number of social, economic and political measures. The most important of them are: creation of new jobs, decent wages, State support of young families, free access to the power of young professionals. Economic development should take place by evolutionary, rather than revolutionary means.

Key words: youth bulge, population pyramid, Malthusian trap, modernization trap, national security, economic security, threats.

Рис.: 2. Табл.: 1. Библ.: 8.

Cherednychenko Viktoriia V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor of the Department of Management and Economic Security, Cherkasy National University named after B. Khmelnytsky (bulv. Shevchenko, 81, Cherkasy, 18031, Ukraine)

E-mail: ingle@mail.ru

Проблема забезпечення економічної безпеки, як частини національної безпеки країни, з розвитком ринкових відносин і намаганням вступити України в Євросоюз, набуває особливої важливості та стає одним з вирішальних факторів економічного розвитку та стабільності суспільства.

Фактор «молодіжного балджу» і фактор інтенсивної урбанізації, діючи сумісно, породжують у сукупності особливо сильний дестабілізуючий вплив на суспільно-політичну ситуацію, навіть в умовах досить стабільного економічного зростання.

Поняття балджу молоді тісно пов'язано з популярною пірамідою, яка характеризує структуру суспільства з точки зору віку. Особливість цієї піраміди в тому, що вона чітко показує розподіл різних вікових груп населення країни або регіону, який утворює форму піраміди, коли це населення зростає.

Піраміда, як правило, складається з двох повернутих набік гістограм, з нанесенням населення на осі X і віку на осі Y, одна показує кількість чоловіків, інша – кількість жінок у кожній з п'ятирічних вікових груп. Це яскраво може продемонструвати гендерну нерівність у певній країні як у кількісному, так і відсотковому значенні.

Піраміди населення часто розглядаються як найбільш ефективний спосіб графічно зобразити розподіл населення за віком і статтю. Також це може дати інформацію про ступінь розвитку та охарактеризувати населення з інших боків. У регіональному значенні піраміда населення досліджує, скільки людей кожного вікового діапазону проживає в цьому районі.

Хоча піраміди населення всіх країн відрізняються, виділяють чотири основні типи: *стабільна піраміда* (демонструє незмінну структуру народжуваності та смертності), *стаціонарна піраміда* (типова для країн з низьким рівнем народжуваності та низькою смертністю), *обширна піраміда* (у графічному вигляді – дуже широка біля основи, характерна для країн з високими рівнями народжуваності та смертності); *конструктивна піраміда* (спадаюча до низу, населення має довгу

тривалість життя, низький рівень смертності й низький рівень народжуваності).

Конструктивна піраміда стає все більш поширеним типом для розвинутих країн, особливо коли держава контролює міграційні потоки, населення високоосвічене, у країні гарне медичне обслуговування та мало негативних факторів навколишнього середовища, що подовжує середню тривалість життя як чоловіків, так і жінок.

Якщо побудувати піраміду населення для України (рис. 1), то можна побачити, що вона змішаного типу (в країні не дуже високий рівень народжуваності й висока смертність).

Серед усіх п'ятирічних вікових груп найбільшу частку складає молодь у віці 25–29 років (ті, які народилися перед розвалом СРСР і утворенням незалежної України).

За даними Укрстат, у 2014 р. населення, що постійно проживало в Україні, складало 45 245 894 осіб, з яких у віці 15–29 років було 9 128 532, тобто 20 % від загальної кількості населення (табл. 1) – балдж молоді.

Таблиця 1

Населення України у 2014 р. за певними групами

Вікова група	Кількість населення	Питома вага від загальної кількості населення, %
Усього	45 245 894	100
15–19	2 287 810	5,1
20–24	3 048 638	6,7
25–29	3 792 084	8,4

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [1].

Поняття «балдж молоді» достатньо нове для української науки, а з точки зору впливу на економіку – взагалі розглядається вперше.

Молодіжний балдж – це демографічне явище, за якого молодь віком 15–29 років становить особливо

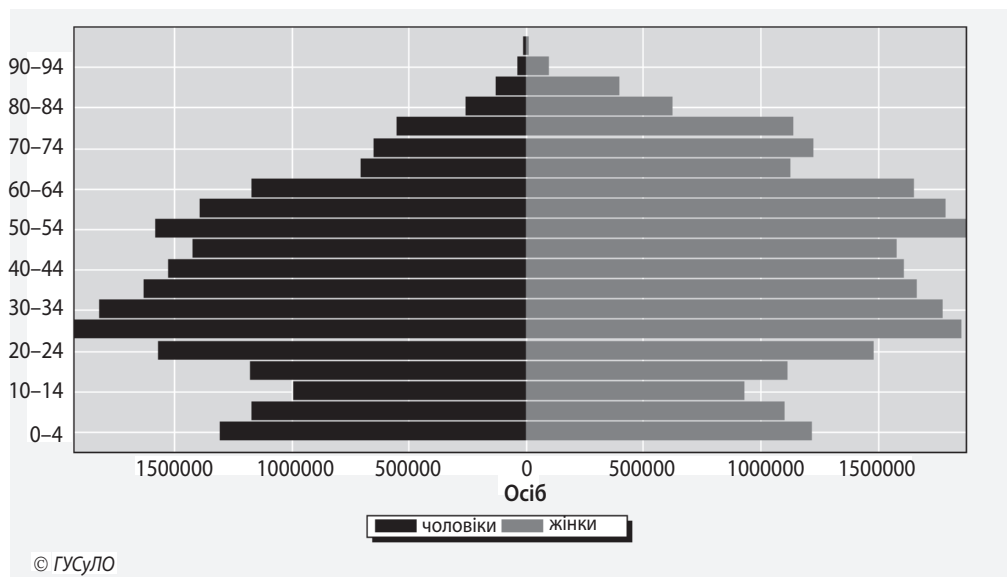

Рис. 1. Піраміда населення в Україні за 2014 р.

Джерело: створено автором за даними [1].

велику частку населення, старшого за 15 років, що за певних умов може перетворитися на серйозний фактор нестабільності. Деякі вчені стверджують, що балдж починається з 30 %, але, на думку автора, достатньо 20 %, оскільки в столиці та великих містах зосереджується більша кількість молоді, ніж в інших регіонах.

Вплив балджу молоді на національну безпеку досліджувався вже давно. Ще у 2001 р., у доповіді ЦРУ «Тривалі демографічні тенденції: трансформація геополітичного ландшафту» були зроблені висновки [2], що зростаючий балдж молоді у країнах, що розвиваються, може призвести до політичних, економічних чи соціальних негараздів, а балдж молоді в країнах з високим рівнем безробіття та низькою ефективністю функціонування уряду створює підґрунтя для конфліктів і формування радикальних рухів.

Пізніше, у 2004 р., Національна розвідувальна рада США виокремила молодіжний балдж як один із чинників (поряд зі слабким урядом, неефективною економікою та проявами релігійного екстремізму), що сприяють виникненню внутрішніх конфліктів у певних регіонах [3].

Відомий американський соціолог Самюель Філіпс Хантінгтон у роботі «Зіткнення цивілізацій та перебудова світового порядку» стверджував, що найбільш схильними до війни є суспільства, в яких люди віком 15–25 років становлять принаймні 20 % населення. Тому не випадково майже усі світові конфлікти відбуваються у країнах, що розвиваються, де проживає переважна більшість (86 %) від 1,3 млрд світової молоді віком 18–24 років, становлячи 30 % населення регіону. Загалом у 2000 р. у 30 конфліктах по світу було задіяно солдатами майже 300 000 людей віком до 18 років [4].

На прикладі низки африканських і близькосхідних країн (Алжир, Єгипет, Сирія та ін.) була виявлена закономірність цього явища, яке отримало назву «пастка на виході з пастки» [5]. При виході з мальтузіанської пастки спостерігається особливо швидко зростання чисельності міського населення за рахунок збільшення народжуваності та масової міграції населення із села до міста. Це, у свою чергу, породжує соціальну напругу, оскільки забезпечити роботою зростаючу масу населення людей досить важко. При цьому особливо швидко зростає чисельність молоді серед міського населення, яке найбільше схильне до насильства, агресії та радикалізму.

Демографічна складова є в переважній більшості випадків однією з головних причин потрапляння країни в так звану «модернізаційну пастку» (коли структурні зміни призводять до криз) [5]. Поряд з цим необхідно звернути увагу на ті обставини, що в багатьох успішних сучасних країнах значна частина молоді отримує досить високий рівень освіти, що формує в неї високий рівень очікувань до майбутнього. Але після закінчення вишів більшість із них не знаходить відповідної (за спеціальністю) роботи з гідною заробітною платою, а доступна робота низької кваліфікації їх не задовольняє. Насамкінець освічена молодь, розчарована у власних очікуваннях, озлоблюється проти діючої влади і стає небезпечною для правлячих режимів.

Отже, революції трапляються не там, де багато бідних, голодних і погано освічених людей, а там, де

має місце накопичення критичної маси освіченої молоді (балдж), незадоволеної соціальним становищем, роботою, перспективами зростання.

Про балдж молоді також писав Гуннар Гейнзон – відомий німецький соціолог. Він стверджував, що надлишок молодих чоловіків серед дорослого населення, як правило, призводить до соціальної напруженості, війни і тероризму. На його думку, більшість історичних періодів соціальних заворушень співпадає з екзоденними факторами (наприклад, з катастрофічними змінами навколишнього середовища) і в більшості випадків геноцид може бути легко пояснено як результат балджу молоді, у тому числі європейський колоніалізм, фашизм, зростання комунізму під час холодної війни [6].

Незадоволена молодь, як частина робочої сили та електорату, «напружує» економіку й державний устрій, які були розраховані для невеликих груп населення. Це створює безробіття та «відчуження». Якщо нові робочі місця не створюються досить швидко, у цьому випадку «демографічний дивіденд» наростає, бо продуктивні молоді працівники переважають літніх утриманців. У цілому, балдж молоді в країнах, що розвиваються, пов'язаний з більш високим рівнем безробіття і, як наслідок, з підвищеним ризиком насильства та політичної нестабільності.

У книзі «Сини і світове панування» Гуннар Гейнзон називає явище балджу молоді «злякнісим демографічним пріоритетом молоді». За його розрахунками, у багатьох регіонах відбувається «демографічний збій», тобто на кожних 100 чоловіків у віці 40–44 років припадає менше, ніж 80 хлопчиків у віці від 0 до 4 років. У Німеччині це співвідношення дорівнює 100/50, а в Секторі Гази – 100/464. Гейнзон використовує термін «демографічний збій», щоб охарактеризувати країни, які будуть нездатні чинити опір пріоритету молоді з інших країн. На його думку, саме міграційні процеси призведуть до кризи в Європі [6].

Майже всі країни, що розвиваються, знаходяться в стані демографічного переходу. Це соціальне явище складається з двох етапів. Перший як раз співпадає з мальтузіанською пасткою, коли відбувається кардинальне зниження смертності за рахунок вирішення проблем голоду (нестачі продуктів харчування), поліпшення медицини, покращення санітарних умов тощо. При цьому в першу чергу знижується дитяча смертність, а народжуваність зберігається на тому ж рівні. Усе це приводить до зростання питомої ваги молоді серед всього населення. На другому етапі – народжуваність різко скорочується, тобто кількість молоді теж повинна скоротитися, але це відбувається із запізненням, тому й виникає ефект балджу молоді [7].

Сьогодні країнами, де присутній балдж молоді, є Афганістан, Ангола, Єгипет Лівія, Зімбабве, тобто як раз ті держави, в яких складна політична й економічна ситуація. Багато країн з балджем молоді (особливо африканські народи) серйозно страждають від епідемії ВІА/СНІДу.

Визначення національних економічних інтересів має першочергове значення під час створення системи

економічної безпеки, яка є складовою цілісної системи національної безпеки України, оскільки від цього залежить вироблення ефективних засобів їх реалізації та захисту.

Національну безпеку можна розглянути з трьох боків: безпека людини, безпека суспільства, безпека держави. Кожна з цих складових містить в собі частку економічної безпеки. А балдж молоді може розглядатися як потенціальна загроза при впливі ендогенних та екзогенних факторів на населення (молодь). Візуально це можна представити на *рис. 2*.

При певних умовах балдж молоді може стати серйозною загрозою економічній безпеці. Це станеться в тому випадку, коли дії молоді ускладнять або унеможливлять реалізацію національних економічних інтересів і утвориться небезпека для соціально-економічної та політичної систем, національних цінностей, життєзабезпечення нації та окремої особи.

Соціальне самопочуття молоді є одним з головних показників розвитку та стабільності суспільства. Серед соціальних проблем українського суспільства які, на думку української молоді, є найважливішими: безробіття, зростання цін, низький рівень заробітної плати, загальне зниження рівня життя, зростання злочинності, зубожіння населення, наркоманія, СНІД. Серед проблем, що стосуються забезпечення здорового способу життя: стан довкілля, екологія, низький рівень медичного обслуговування, зловживання палінням, недостатні можливості для занять фізичною культурою та спортом, алкоголізм, низький рівень поінформованості про здоровий спосіб життя.

Будь-яке коливання в економіці може призвести до соціального розхитування. Історія свідчить, що поштовхом для сучасних революцій в основному є економічні причини. Наприклад, у Тунісі та Єгипті революції почалися після підвищення цін на основні харчові продукти та товари першої необхідності [8].

Для попередження негативних наслідків на безпеку країни від ефекту балджу молоді потрібно своєчасно вирішувати соціальні, економічні й політичні проблеми.

Для зняття соціальної напруги можна віднести такі заходи:

- ✦ розвиток мережі безкоштовних спортивних, культурних, художніх закладів;

- ✦ забезпечення молоді роботою;
- ✦ збільшення середнього терміну життя населення;
- ✦ створення гідних умов самореалізації молоді;
- ✦ розроблення державних програм підтримки молоді;
- ✦ підтримка молодих сімей, у тому числі забезпечення житлом;
- ✦ соціальна рівність для всіх.

Для зняття напруги в економіці пропонуємо зосередити увагу на:

- ✦ створенні нових робочих місць;
- ✦ підтримці малого та середнього бізнесу (можливо, податкові канікули для підприємців-початківців до 30 років);
- ✦ створенні умов для легкого та швидкого початку бізнесу;
- ✦ прозорих витратах на інфраструктуру;
- ✦ зменшенні економічної прірви між багатими та бідними;
- ✦ достойній легальній заробітній платі.

Поступово економічні та соціальні проблеми переходять в політичну площину, тому потрібно забезпечити:

- ✦ демократичний вибір владних представників;
- ✦ прозори дії влади;
- ✦ вільний доступ до влади молодих фахівців;
- ✦ прозори витрати бюджету (грошей, отриманих з податків, які сплачує в тому числі молодь);
- ✦ ефективна діюча система покарань.

На жаль, й в Україні є багато проблем, які потрібно вирішувати. Високі очікування освіченої української молоді не можуть бути задоволені найближчим часом, також економічна криза вітчизняної економіки лише погіршує ситуацію з нехваткою робочих місць, коливання курсу долару ще більше розхитує економіку й суспільство. Усе це сприяє створенню чергової революційної ситуації, де основним дестабілізуючим чинником може стати молодь.

За таких умов, для забезпечення економічної безпеки в Україні (в якій балдж молоді складає 20%) першочергово потрібно:

1. Сформувані довготермінову стратегію соціально-економічного розвитку України.

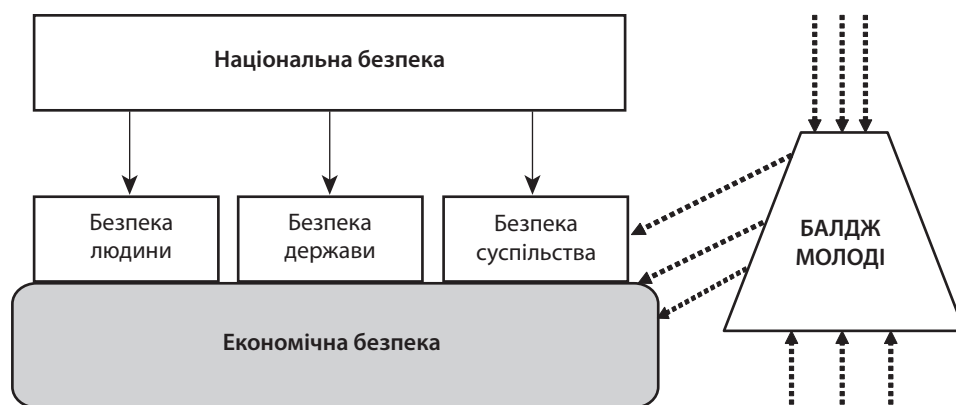

Рис. 2. Механізм впливу балджу молоді на економічну безпеку країни

2. Розробити регіональні програми соціально-економічного розвитку на основі прерогативи підвищення рівня якості життя населення.

3. Розробити методики оцінки показників якості життя населення з метою визначення рівня результативності та ефективності соціально-економічного розвитку України та її регіонів, оцінки ефективності регіональних цільових програм.

4. Забезпечити збереження існуючого рівня якості життя населення.

5. Розробити й впровадити реформи за напрямками: реформування системи оплати праці, поліпшення якості та доступності послуг сфери охорони здоров'я, відродження сфери дошкільної освіти та виховання, розвиток початкової, середньої та вищої освіти, реформування соціальної інфраструктури та житлово-комунальної сфери.

6. Розробити цільові держані програми з поліпшення стану здоров'я молоді, з покращення працевлаштування молодих спеціалістів.

Отже, проведений у статті аналіз показує, що в Україні є ще дуже багато проблем, які потребують негайного вирішення для забезпечення національної та економічної безпеки. Якщо не будуть створюватися нові робочі місця, проводитися реформи, середній рівень життя населення не покращиться, то велика вірогідність виникнення нових політичних та економічних криз. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Банк даних Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://database.ukrcensus.gov.ua/Mult/Dialog/statfile.asp?lang=1>

2. Long-term global demographic trends: reshaping the geopolitical landscape. – Washington: Central Intelligence Agency, 2001. – P.14 [Electronic resource]. – Mode of access : https://www.cia.gov/library/reports/general-reports-1/Demo_Trends_For_Web.pdf

3. Mapping the global future. Report of the National Intelligence Council's 2020 Project. – Pittsburgh: GPO. – 2004. – P. 11 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.futurebrief.com/project2020.pdf>

4. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций и перестройка мирового порядка / С. Хантингтон. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. – 603 с.

5. Модернизационные (постмалтузианские) ловушки. История и математика: аспекты демографических и социально-экономических процессов: ежегодник / Отв. ред. Л. Е. Гринин, А. В. Кортаев. – Волгоград : Учитель, 2014. – С. 98–127 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.socionauki.ru/authors/grinin_l_e/files/istorija_i_matematika_9_98_127.pdf

6. Söhne und Weltmacht: Terror im Aufstieg und Fall der Nationen Gebundene Ausgabe – 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pseudology.org/Gallup/Heinsohn.pdf>

7. Моделирование и прогнозирование глобального, регионального и национального развития / Отв. ред. А. А. Акаев, А. В. Кортаев, Г. Г. Малинецкий, С. Ю. Малков. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – С. 155–168.

8. LaGraffe, D. The Youth Bulge in Egypt: An Intersection of Demographics, Security, and the Arab Spring / Daniel LaGraffe // *Journal of Strategic Security*. – 2012. – Vol. 5, no. 2 (2012): P. 65–80.

REFERENCES

Bank danykh Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. <http://database.ukrcensus.gov.ua/Mult/Dialog/statfile.asp?lang=1>

Khantington, S. "Stolknovenie tsivilizatsiy i perestroyka mirovogo poriadka" [The clash of civilizations and the remaking of world order]. Moscow: Izdatelstvo AST (2003): 603.

"Long-term global demographic trends: reshaping the geopolitical landscape". https://www.cia.gov/library/reports/general-reports-1/Demo_Trends_For_Web.pdf

LaGraffe, D. "The Youth Bulge in Egypt: An Intersection of Demographics, Security, and the Arab Spring". *Journal of Strategic Security*, vol. 5, no. 2 (2012): 65-80.

"Modernizatsionnye (postmaltuzianskie) lovushki. Istoriya i matematika: aspekty demograficheskikh i sotsialno-ekonomicheskikh protsessov" [Modernization (Post Malthusian) traps. History and Mathematics: aspects of demographic and socio-economic processes]. http://www.socionauki.ru/authors/grinin_l_e/files/istorija_i_matematika_9_98_127.pdf

Modelirovanie i prognozirovanie globalnogo, regionalnogo i natsionalnogo razvitiya [Modelling and forecasting of the global, regional and national development]. Moscow: Knizhnyy dom «LIBROKOM», 2012.

"Mapping the global future. Report of the National Intelligence Council's 2020 Project". <http://www.futurebrief.com/project2020.pdf>

"Sohne und Weltmacht: Terror im Aufstieg und Fall der Nationen Gebundene Ausgabe – 2006". <http://www.pseudology.org/Gallup/Heinsohn.pdf>